

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ”

สันติเกพ ศิลปบรรเลง*

ความรู้เป็นเพื่อนได้	ในยามเปลี่ยว一人
เป็นเครื่องอาการน้ำคราบ	พูดโต้
เป็นแรงเมื่อคิดความ	การตัดสินแยก
เป็นมาตรฐานที่ต้องพยายาม	หัวใจคน

(พระนิพนธ์ สมเด็จกรุงพระยาตีนราชนครินทร์)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นพระราชนัดลักษณ์สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาท่าน ประสูติเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2405 ในพระบรมมหาราชวัง พระนาม เดิมว่าพระองค์เจ้าดิศวรกุมา เมื่อทรงเจริญวัยได้ศึกษาหนังสือไทยในสำนักคุณแสงและคุณปานราชนิ- ทุล ศึกษาภาษาบาลีสันสกฤต ในสำนักพระยาบริยัติธรรมราดา (เปี่ยม) และศึกษาภาษาอังกฤษใน โรงเรียนหลวงมี นายฟรานซิส บอร์ช เปเตอร์สันเป็นอาจารย์ พระชนมายุ 14 พรรษา เสด็จเข้ารับราชการ เป็นนักเรียนนายร้อยในกรมทหารมหาดเล็กแล้วได้เลื่อนยศขึ้นเป็นล่าดับ พ.ศ.2429 พระชนมายุ 22 ปี ได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ พ.ศ.2442 พระชนมายุ 37 ปี ได้เลื่อนเป็นกรมหลวง และในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาให้เป็น กรมพระ และกรมพระยา ตามล่าดับ ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปูกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระยศสูงสุดให้เป็น นาย พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงรับราชการด้วยพระวิริยะ อุตสาหะประกอบด้วยพระสติปัญญาอันชาญฉลาดปราดเปรื่องสุขุมคิดกีรภพ ทั้งมีความซื่อตรงดำรง อุปนิสัยสุจริตมีได้มีอดดิทั้งปวง พ.ศ.2330 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีนานถึง

* ດັ່ງນັກທະແລມູນ ມາຊີເຖິງຫາລຸ່ມ້ານແລ້ວລົງທຶນ

23 ปี ทรงวางรากฐานการปกครองประเทศทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค คำว่า "เมือง" หรือ "หัวเมือง" ที่ใช้แต่ก่อนนั้น ทรงคิดคำเรียกใหม่ว่า "จังหวัด" นอกจากนี้ทรงเอ魄ะทัยใส่ในความทุกข์สุขของราษฎร อย่างใกล้ชิด เสด็จไปช่วยเหลือราษฎรทุกชั้นในท้องถิ่นทุรกันดาร โดยไม่ทรงเห็นแก่ความยากลำบาก หนึ่ดเหนื่อยเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ พระองค์จึงทรงตั้งค่าหัวญุประจาระทรงมหาดไทยว่า "บำบัดทุกชั้นบำรุงสุข" ซึ่ง Jarvis กล่าวไว้ว่า "ฐานพระบรมรูปของพระองค์หน้ากรุงมหานครไทย มากันทุกวันนี้"

พระองค์ทรงรอบรู้แก่ความเชี่ยวชาญในวิชาการหลายสาขาอย่างลึกซึ้งโดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี ทรงพระนิพนธ์หนังสือ, ตำนาน, บทความทางประวัติศาสตร์ไว้มากมายถึง 1,050 เรื่องผลงานหนังสือที่มีชื่อเสียงมากได้แก่ ไทยรุนพม่า, เพี้ยนเมืองพม่า, นิทานโบราณคดี, นิราศนครวัด, ความทรงจำ เป็นต้น นักประวัติศาสตร์ไทยถวายพระสมัญญานามว่า "พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย"

พระคริสต์กิจทางการศึกษาที่สำคัญคือ ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ) ทรงวางรากฐานการประดิษฐ์ศึกษาและมารยมศึกษา ในส่วนของผู้ไม่รู้หนังสืออันทรงพระนิพนธ์แบบเรียนเร็วขึ้นเพื่อให้เรียนการเขียน-อ่านภาษาไทยได้ง่ายและเร็ว โดยใช้คำคล้องจองกันคือ ก.ໄก, ข.ໄไข, ฯลฯ ในระดับอุดมศึกษานั้น ทรงรับเป็นผู้อ่านวยการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย นอกจากนี้ยังทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมูลรักษาร, นายกราชบัณฑิต ยสภา, องคมนตรี และอภิรัตน์ครี

พระกรณ์ยิ่งก็จ้อนสำราญที่เป็นคุณประโยชน์แก่วงการห้องสมุดดีอ ทรงเป็นบรรณาธิการห้องสมุดชิรญาณ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นับว่าเป็นบรรณาธิการห้องสมุดของไทย ทั้งยังทรงวางรากฐานความเจริญแก่ห้องสมุดแห่งชาติและวิชาการบรรณาธิการห้องสมุดศาสตร์สืบมาจนปัจจุบัน

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2486 ณ วังวัดดี
รวมพระชนมายุได้ 81 พรรษา

ด้วยพระสดีปัญญาอันมหาศาลกับพระปรีชาสามารถอันเป็นอัจฉริยะประกอบกับพระกรณ์ยิ่ง
อันเป็นประਯิชณ์แก่พระเกศชาติเป็นเงอนกอนนั่น เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2505 เป็นวันครบรอบ
ร้อยปีวันประสูติ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้จัดงานเฉลิม
ฉลองพระเกียรติยิศและสุดติยงค์ของพระองค์ว่าเป็น "มหาบารมีของโลก"

แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงเป็นนักปักษ์ของ นักบริหาร, นักการศึกษา, นักประวัติศาสตร์โบราณคดีและนักประชาร্যผู้ชี้ให้ญี่ปุ่นของประเทศไทยจะได้ลืมประเทศนี้ไปนานแล้วก็ตาม ผลงานและพระเกียรติคุณของพระองค์ก็จะยังคงปรากฏ เป็นประโยชน์อันมหาศาลแก่ประเทศไทยตลอดไปตราบนานเท่านาน